

Українські науковці та освітяни ХХ сторіччя в дзеркалі філателії

Двадцятье сторіччя вписалося в історію людства глобальними подіями воєнного характеру, змінами суспільних устроїв різних держав, подіями антигуманно-терористичними. Поруч з цим ХХ ст. відзначилось бурхливим розвитком науки, наукових досліджень у різних сферах фізичного й духовного земно-

го життя з поглибленням і поширенням діапазону пізнань закономірностей існування людини та її земного і навіть позаземного оточення. Суспільство, апарати державного управління остаточно збагнули роль науки у підтримці або й порушенні рівноваги між людиною та її природним оточенням, її можливості в покращенні земного існування всього живого.

Українці ХХ-го сторіччя утверджувалися в науковій діяльності за складних суспільно-політичних обставин, за яких в останньому десятиріччі дочекалися державної незалежності. Етнічні землі України з автохтонним українським населенням перебували під владою Російської та Австро-Угорської імперій, пізніше під владою наступника СРСР, а також під владою Польщі, Угорщини, Румунії. Об'єднання українських земель, на жаль, супроводжувалося політичними репресіями, терором, зокрема щодо українців-науковців. І ще дві Світові війни з епіцентром їх на українських землях. Обставини змушували численних науковців покидати Батьківщину і збагачувати плодами своєї діяльності наукові арсенали різних держав. На жаль, і за останні 20 років немало наших науковців, хоч і з інших причин, емігрують.

Представити засобами філателії історію науки й освіти ХХ ст. в Україні порівняно з попередніми сторіччями набагато складніше. Складніше й тому, що розвиток науки, який супроводжувався збільшенням чисельності науковців у дедалі зростаючій кількості галузей науки, збільшенням чисельності наукових, освітніх закладів викликав збільшення і філателістичної продукції, яка спрацьовує на пропаганду наукових досягнень нації, держави, віддає шану заслугам особистостей, наукових організацій та установ.

Деякі вчені, наукові інститути, університети, які були задіяні в ХІХ ст. і

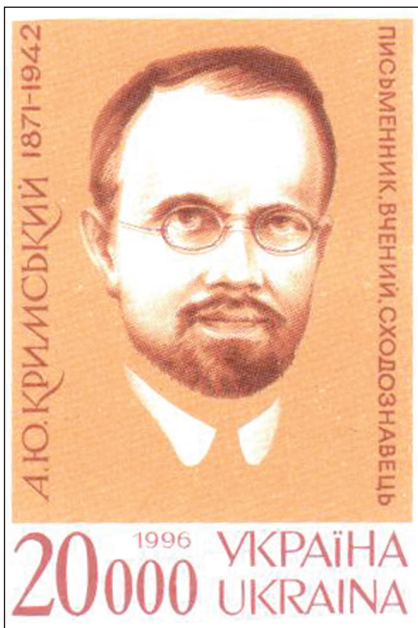
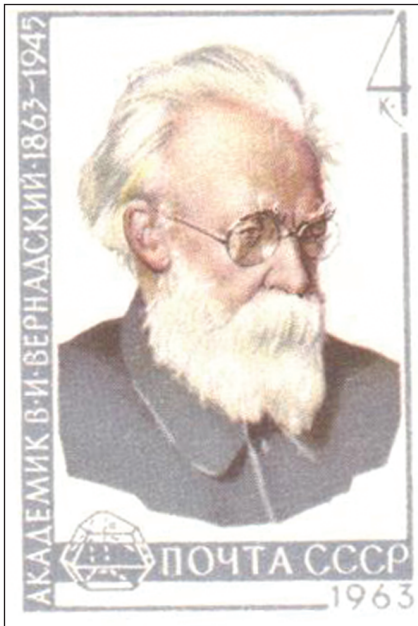
продовжували працювати у ХХ-му, згадані нами в попередній статті. Велика кількість учених, які працювали у ХХ ст. починали свою діяльність у ХІХ-му. Основний внесок в науку зробили у ХХ сторіччі, до 1918 року, до створення академії наук, яка першопочатково іменувалася Українська АН (1918-1921), пізніше — Всеукраїнська АН (1921-1936), АН УРСР (1936-1991), АН України (1991-1993) і на сьогодні — Національна АН України, — вчені академічних шкіл.

Думка про створення АН в Україні реалізувалася під час Гетьманату, коли в червні 1918 року була створена Комісія для вироблення законопроекту про заснування УНА, яку очолив *В. Вернадський*, до складу якої входили *Д. Багалій*, *Ф. Вовк*, *А. Кримський*. 9-го липня 1918 р. відбулося перше засідання Комісії. *Ф. Вовк* ((*Волков*, 1847-1918), відомий історик, етнограф, археолог; конв., шт.-Київ, 12.03.1997; конв., шт. — Шевченкове Черкаської обл., 05.02.2000) по дорозі із Петербурга на засідання комісії помер. Комісія працювала, створення УАН було затверджене і 27.11.1918 року, незважаючи на складні суспільно-політичні обставини (зміна влади Гетьманату на Директорію) відбулося перше Спільне зібрання УАН, на якому таємним голосуванням президентом обрано *В. Вернадського* і неодмінним секретарем — *А. Кримського*.

В. Вернадський (1863-1945) був запрошений із Санкт-Петербурга як всесвітньо відомий вже на той час учений-природознавець, біогеохімік. Свого часу литовський шляхтич *Верна* пристав до козаків *Б. Хмельницького*, за що був скараний. Діти його були вільними козаками, а далі нащадки стали зватися *Вернацькими*. Після зруйнування Запорозької Січі 1775 року один із Вернадських опинився на Чернігівщині. Його син Василь здобув звання дворянина, став *Вернадським* і



Любомир Пиріг
доктор мед. наук,
академік НАМН України,
член-кореспондент
НАН України,
завідувач кафедри нефрології
Національної медичної
академії післядипломної
освіти ім. П.Л. Шупика,
м. Київ



за цим прізвищем світова наука оцінила його онука, який знав минуле своїх предків і усвідомлював національно-державницькі інтереси українців. У зв'язку зі складними воєнно-політичними подіями *В. Вернадський* очолював УАН тільки до 1921 року. Йому присвячено конверт і марку 1963 р. (шт. — Москва, 19.03.1963), листівку з оригінальною маркою, випущену до Міжнародного геохімічного конгресу 1971 року. На немаркованому конверті 2003 р. поруч із портретом великого вченого — слова, які відтворюють ідеологію його вчення: "... геологічно ми переживаємо зараз виділення в біосфері царства розуму — ноосфери, що цілком змінить її обличчя, її будову".

А. Кримському (1971-1941), відому сходознавцеві, славісту, письменникові, який не уникнув протиукраїнських репресій кінця 30-их років ХХ ст., присвячено конверти 1970, 1990 років,

немаркований конверт, марку 1996 р. (шт. — Луцьк, 15.01.1996). Відомий конверт з його портретом, виданий до 100-річчя народження українськими філателістами США.

Ще одному із засновників УАН *Д. Багалію* (1857-1932), відомому історикові (історія України XV-XVIII ст.), педагогові присвячено конверт, шт., — Харків, 07.11. 2007.

Про відзначення засобами філателії наступних президентів АН України (*Д. Заболотний*, 1928-1929; *О. Богомолець* 1930-1946; *О. Палладін*, 1946-1962 згадано нами в попередніх публікаціях. Їхні портрети, а також портрети президентів *М. Василенка* (1921-1922), *О. Левицького* (1922), *В. Липського* (1922-1928) — на немаркованих конвертах, випущених до 80-річчя НАН України (шт. — Київ, 25.11.1998). Випуском поштової марки (шт. — Київ 22.05.1969) було відзначено 50-річчя АН УРСР, конвертом 2008 р.— 90-річчя НАН України. На конверті 1979 р. зображено будинок Президії АН УРСР. Про міжнародні зв'язки НАН України свідчить конверт, присвячений 10-річчю Міжнародної асоціації академій наук (2003).

У минулому столітті вважалося, що АН в Україні створена була не за часів Гетьманату (1918), а започаткована вона була наказом народного комісаріату освіти УСРР 11.02.1919.

Учених України в галузі медицини, авіації, охорони природного довкілля згадано нами в попередніх публікаціях (Світогляд, 2009, № 2,3,4). Досягнення української науки в освоєнні космосу, в деяких галузях мистецтвознавства настільки широко висвітлені у філателії, що заслуговують окремих публікацій і тому про них не згадано у цій статті.

Ф. К. Вовк (Волков)
український етнограф,
антрополог й археолог

150 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
Ф.К.ВОВКА (Волков)
17.03.1997 — КИЇВ-1

Куди _____

Кому _____

Індекс підприємства зв'язку	і адреса відправника
-----------------------------	----------------------

Пішіть індекс підприємства зв'язку місця призначення

—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Будинок АН, зображений на марці 1969 р., споруджений 1927 року за проектом арх. П. Альошина, бачимо й на одній з марок 1954 р. серії до "300-річчя возз'єднання України з Росією".

Традиційно, починаючи з попередніх століть, велика кількість учених України ХХ ст. працювали у сфері гуманітарних наук. Найчастіше вони не обмежували себе діяльністю в межах однієї спеціальності. Ми подаємо їх з урахуванням профілю найбільшого творчого внеску.

У галузі літературознавства ХХ ст. філателія вшанувала К. Білиловського (1859-1934), відомого і як етнографа, доктора медицини; М. Драй-Хмару (1889-1939), конв. 2009; С. Єфремова (19876-1939), чл. ВУАН, активного громадсько-політичного діяча, жертви більшовицьких репресій, конв. 2001; Г. Кочура (1908-1994), більше відомого як перекладача, конв., шт.—Київ, 17.11.2008; М. Левицького (1866 - 1932), відомого ще як лікаря, педагога, дипломата, конв. 2006; О. Селівановського (1900-1938), місцев. конв., шт. — Донецьк, 27.11.1994; І. Стешенка (1873-1918), немарк. конв., 1998; А. Шамрая (1896-1952), шт. — Краснопілля Сумської обл., 03.10.1996; В. Щепотьєва (1880-1937), конв., шт. — Полтава, 25.09.2009, який відомий і як композитор, музикознавець. Серед вшанованих філателією літературознавців-академіків: М. Бажан (1904-1983), більше відомий як поет, а також як головний редактор УРЕ, ініціатор видання "Енциклопедії кібернетики" і та ін., конв. 1984, 2004; М. Гудзій (1876-1965), конв. 1987; В. Перетц (1870-1935), конв. 2010; К. Студинський (1868-1941), конв., шт. — Тернопіль, 04.10.2008; Є Шаблювський (1906-1983) конв. 1986. М. Рильському (1895-1964), видатному поетові, директорові Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії присвячено конверти з його портретами (1974; 1984, шт. Київ, 19.03.1985), марка і конверт 1995 р. (шт. Київ, 19.03.1995), конв. 2005, конверти із зображенням будівель Літературно-меморіального музею (1982,1985), Музею-садиби Рильських в с. Романівка Попільнянського району Житомирської обл. (2005).

У західних областях України відзначилася як відомі літературознавці А. Крушельницький (1878-1937), відомий і як видавець, педагог, як жертва більшовицького терору, конв., шт. — Львів, 04.08.2003; М. Рудницький (1889-1975), конв. 1988; Ю. Шкрумеляк (1895-1965), відомий і як видавець (2 місцеві конв., шт. — Івано-Франківськ, 18.04.1995). Б. Лепкому (1872-



1941), більше відомому як письменникові, поетові присвячено конв., шт. — Бережани Тернопільської обл., 09.11.1997; місцевий конв. Львівського обласного благодійного фонду "Нащадки Богдана Лепкого" (1997). Силами філателістів української діаспори (США) до 100-річчя його народження видано було близько десяти різних конвертів з портретами письменника. На деяких з них цитовано слова Б. Лепкого:

"Хто борбу веде — поборе!

Хто терпить — лиш тому горе!";

"Для України треба не тільки вмерти, але й жити".

Є. Маланюк (1897-1968), відомий і як літературознавець, і як поет, публіцист (конв., шт. — Кіровоград, 02.02.2007). Завершувати свій життєвий і творчий шлях, як і Б. Лепкому, довелося йому в еміграції.

Кримському-татарському літературознавцеві Ешрефу Сем'ї Заде (1908-1978) присвячено немарк. конв. і шт. — Сімферополь, 20.06.2008.

Слід в українському літературознавстві залишив А. Луначарський (1875-1933), академік АН СРСР, який народився в Полтаві, навчався в 1-шій Київській гімназії, якому присвячені марка (шт. — Полтава, 23.11.1975), конв. 2000.

Із мовознавців засобами філателії відзначені Б. Грінченко (1864-1910), автор 4-томного "Словаря української мови" (1907-1909), письменник (немарк. конв., марка, шт. ПД — Київ, 04.12.1998); М. Грунський (1872-1951), конв., шт. — Суми, 28.02.1997; І. Огієнко (Митрополит Іларіон; 1882-1972), історик церкви (немарк. конв., марка, шт. ПД — Київ, 12.01.2007); І. Свєнцицький (1876-1956), відомий і як мистецтвознавець (місцев. конв., шт. — Львів, 07.04.1996).

Із науковців-істориків засобами філателії вшановані: В. Бузескул (1858-1931), академік ВУАН, АН СРСР, конв. 2007; В. Литинський (1882-1931), відомий як соціолог, немарк. конв., шт. — Володимир-Волинський Волинської обл., 17.04.2002; М. Кордуба (1876-1947), шт. Тернопіль, 02.03.2001; І. Крип'якевич (1886-1967), 2 місцев. конв., шт. — Львів, 25.06.1996; О. Цинкаловський (1898-1983), відомий і як краєзнавець (Волинь), конв. 1997.

Спорідненою з історичною наукою є археологія. Філателія вшанувала вчених археологів: О. Бодянского (1916-1992), конв. 2006; О. Ольжича (1907-1944), який, як активний політичний діяч, загинув у німецько-фашистському концтаборі, конв., шт. — Житомир, 21.07.1997, 21.07.2007; О. Тахтея (1890-1963), місцев. конв. 1992.

Народна творчість, український фольклор були предметом вивчення у ХХ ст. В. Верховинця (1880-1938) — конв.1979, В. Гнатюка (1871-1926), акад. ВУАН — місцев. конв., шт. (Монастирська, Тернопільська обл. 09.05.1996), конв. 2008, Ф. Колесси (1871-1947), відомого і як композитора — конв. 1971, 2 місцев. конв. (шт. — Львів.17.07.1996).

Значно більше філателістичних випусків присвячено представникам точних наук України. Із математиків: М. Боголюбов (1909-1992), акад. АН УРСР, СРСР, немарк. конв., шт. — Київ, 21.08.1999; конв. 2009; В. Глушков (1923-1982), він же — видатний вчений в галузі кібернетики, обчислю-



вальної техніки, акад. АН УРСР, конв. 1983, 1998; *Д. Граве* (1863-1939), акад. АН УРСР, конв. 1988; *М. Крилов* (1879-1955), акад. АН УРСР, СРСР, конв. 1979; *М. Лаврентьєв* (1900-1980), акад. АН УРСР, дир. Інституту математики АН УРСР (1939-1948), марка, конв., 1981; *В. Левицький* (1872-1956), шт. — Тернопіль, 31.12.1987; *А. Сушкевич* (1889-1961), конв. 1988.

З учених у галузі механіки відзначено *О. Динника* (1876-1950), акад. АН УРСР, СРСР, конв. 1985, 2000; *Г. Проскуру* (1876-1958), акад. АН УРСР, (гідромеханіка), конв. 1986, 2001; *С. Тимошенка* (1878-1972), марка 1998, (100-річчя Київського політехнічного інституту), завершив свій життєвий і творчий шлях в еміграції.

Відзначено випуском конверта (2001) сина поета *П. Грабовського*, винахідника електронно-телевізійних систем *Б. Грабовського* (1901-1966), якому в Україні не довелося ні жити, ні працювати.

Широко вшанувала філателія імя винахідника електросварювання, академіка АН УРСР *Є. Патона* (1870-1953). Портрет його на марках 1963, 1998 рр., на конв. 1970 (шт. — Міжнародний симпозиум, присвячений 100-річчю народження. Київ, 19-22.05.1970), 1989 рр. Міст ім. Є. Патона в Києві, споруджений 1953 року, зображений на марці 2000, конв. 1973, поштових листівках, 1978, 1981, 1984 років.

З учених у галузі фізики, хімії вшановано *О. Бродського* (1895-1969), акад. АН УРСР, конв. 1985; *Б. Лисіна* (1883-1970), немарк. конв., шт. — Новоград-Волинський, 24.06.2008; *Л. Писаржевського* (1874-1934), акад. АН УРСР, СРСР, конв., шт. — Київ, 14.11.1974; *К. Синельникова* (1901-1966), акад. АН УРСР, конв. 2001; *О. Смакулу* (1900-1983), який помер в еміграції, конв., шт. — Доброводи, Збараського р.-ну Тернопільської обл., 09.09.200; *О. Харкевича* (1904-1965), чл.-коресп. АН УРСР, конв. 1978; *З. Храпивоного* (1904-1983), конв., шт. — Заліщики Тернопільської обл., 15.03.2004.

Із учених в галузі енергетики випуском конв. 2001 р відзначено акад. АН УРСР *І. Швеця* (1901-1983).

У галузі металургії працювали вчені *Б. Медовар* (1916-200), якому присвячено немарк. конв. та марк. конв. і шт. (Київ, 15.05.2001), присвячені Міжнародному симпозиуму його пам'яті; *К. Стародубов* (1904-1984), немарк. конв., шт. — Дніпропетровськ, 19.04.2004.

Із учених-астрономів відзначено *М. Барабаінова* (1804-1971), шт. — Харків, 30.09.1994; *С. Всехсвятського* (1905-1984), конв, шт. — Київ, 20.06.2005. Більше філателістичного матеріалу присвячено геологам (геофізікам, геохімікам): *Є. Абакумов* (1895-1953, конв. 1985); *В. Пак* (1888-1965), акад. АН УРСР, конв., шт. — Київ, 22.08.1988; *Поляков М.* (1903-1991), акад. АН УРСР, конв., 2003; *Соболєв В.* (1908-1982), чл.-кор. АН УРСР, конв. 1988; *Субботін С.* (1906-1976), акад. АН УРСР, конв. 1985.

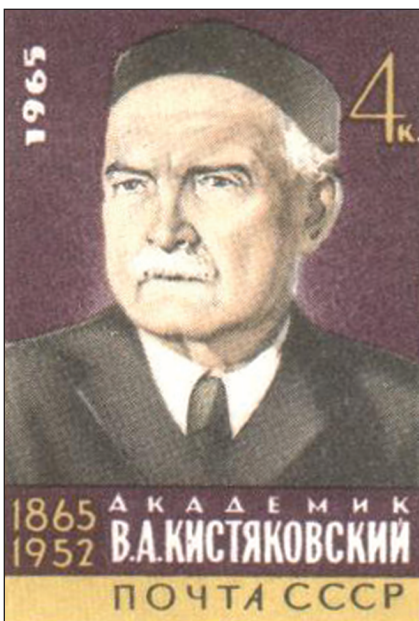
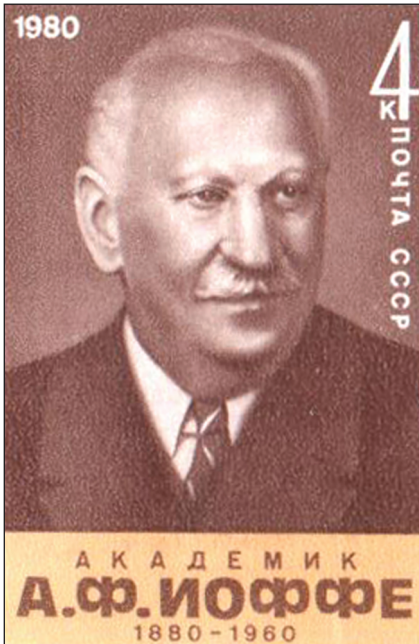
У галузі біологічних наук філателія відзначила *Корнєєва О.* (1903-1987), зоолога, конв. 2003; *Оксєра А.* (1898-1973), ліхенолога, конв. 1998; *Холодного М.* (1882-1953), ботаніка, акад. АН УРСР, конв. 1982.

Біологічні науки є підґрунтям наук, що спрацьовують на розвиток сільського господарства. У цьому напрямку працювали в Україні селекціонери-вчені *Ремєсло В.* (1907-1983), конв. 1986; *Юрєв В.* (1879-1962), акад. АН УРСР, конв. 1999; зоотехнік *Й. Даниленко* (1903-1980), конв. 2003; ґрунтознавець *Соколовський* (1884-1959), акад. АН УРСР, конв. 1983. Внесок у розвиток бджільництва в Україні зробили *Ващенко В.* (1850-1918), конв. 2000; *Гайдай М.* (1889-1971), немарк. конв., шт. — Київ, 12.05.1998. У 2001 р. Пошта України видала присвячений бджільництву поштової марки із зображенням бджоли супроводжувався штемпелем Першого дня — "Бжільництво України. Київ, 07.08.1999".

Питання антропології вивчав *І. Раковський* (1874-1949), відомий і як зоолог, і як відповідальний редактор вперше створеної в Україні "Української загальної енциклопедії" (т. 1-3. Львів — Станіславів — Коломия, 1930-1935), конв., шт. — Жидачів Львівської обл., 24.08.1999.

Як і *І. Раковський*, завершив свій творчий та життєвий шлях в еміграції відомий географ, громадський діяч *В. Кубійович* (1900-1986), конв., шт. — Львів, 23.09.2000. Він був відповідальним редактором фундаментальних "Атласу України і сумєжних земель" (Львів, 1937), "Географія України і сумєжних земель" (Львів, 1938), "Енциклопедії українознавства" (т. 1-10. Париж — Нью-Йорк, 1955-1984).

Працювали в Україні на ниві науки, тимчасово очолювали науководослідні інститути деякі російські вчені. Серед них *Будніков П.* (1885-1968), хімік (Харків), акад. АН УРСР, конв. 1985; *Івановський Д.* (1864-1920), ботанік, мікробіолог, працював (з перервами) в Нікітському ботанічному саду (1887-1903), у 1903 р. в Київському університеті захистив докторську дисертацію; на поштової марці 1964 р. — "первооткрыватель вирусів". *Ландау Л.* (1908-1968) у 1932-1937 рр. очолював теоретичне відділення Українського фізико-технічного інституту (Харків), конв. 1982; *Лебедев С.* (1902-1974), акад. АН УРСР, у 1947-1951 рр. очолював Інститут електроніки АН УРСР, конв. 1977, 1982, 2002. *Курчатов І.* (1903-1960) закінчив фізико-математичний факультет Кримського університету,



працював у Харківському фізико-технічному інституті, де в 1930-ті роки вперше в СРСР введено в дію циклотрон (конв. 1982).

Працювали постійно в Росії, але проводили дослідження в Україні: *Берг Л.* (1876-1950) вивчав природу Чернігівщини, конв. 1975; *Кніпович М.* (1862-1939) вивчав гідрологію, фауну Чорного, Азовського морів, конв. 1974; *Ферсман О.* (1883-1945) у 1901-1903 рр. навчався в Новоросійському університеті (Одеса), брав участь у експедиціях вивчення родовищ мінералів і корисних копалин в Україні, конв. 1983; на конв. 1990 р. — його будинок (на той час школа-інтернат) в Лозовому (Крим). *Вавілов М.* (1887-1943), відомий генетик, ботанік, акад. АН УРСР під час експедиції на Буковину (1940) був заарештований, засуджений до смертної кари, заміненої на ув'язнення, в умовах якого він і помер (марки 1977, 1987, конв. 1971, 1977).

До побудови "Дніпрогесу" причетними були російські вчені *Александров І.* (1876-1936), автор проекту і керівник будівництва, конв. 1975; *Вінтер О.* (1878-1958), навчався в Київському політехнічному інституті (1899-1901, відрахований за політичну неблагонадійність), у 1927-1932 рр. був начальником "Дніпробуду", конв. 1978; *Шехтель Ф.* (1859-1926), автор архітектурного проекту "Дніпрогесу", листівка 1984.

Обрані були академіками АН УРСР російські вчені *Вавілов М.І.* (1887-1943), відомий ботанік, генетик, селекціонер, конв. 1971, 1977; *Ісаченко Б.* (1871-1948), ботанік, конв. 1971.

Збагачували науку СРСР — Росії немало уродженців України. На Катеринославщині народилися *Каргін В.* (1907-1969), фізико-хімік, акад. АН УРСР, професор Московського університету, конв. 1986; *Мінц І.* (1895-1974), історик, акад. АН СРСР (марка 1975), *Ширшов П.* (1905-1953), полярний дослідник, який у 1929 р. закінчив біологічний факультет Дніпропетровського університету народної освіти, конв. 1980. Одеситами за походженням є *Панкратова А.* (1897-1957), яка в Одесі закінчила університет (1917), історик, акад. АН СРСР, конв. 1977, 1986; *Стеклов Ю.* (1873-1941), історик, марка 1973. Із Харківщини походять *Пустовойт В.* (1886-1972), який закінчив Харківське землеробське училище (1907), селекціонер, з 1926 р. працював у Кубанському с/г інституті; акад. АН УРСР *Сукачов В.* (1880-1967), ботанік, географ, конв., шт. — Москва, 07.06.1980. У Миргороді народився відомий ботанік *Арцховський В.* (1876-1903), конв. 2001; в Ромнах —



Иоффе О. (1880-1960), фізик, акад. АН УРСР, конв., шт. — Ромни Сумської обл., 29.10.1980; у Миргороді — відомий історик, акад. АН УРСР *Греков Б.* (1882-1953), конв. 1982; в Києві — *Кістяковський В.* (1865-1952), фізик, акад. АН УРСР, СРСР, марка, конв. 1965.

Раннє дитинство провів на Півдні України (Бердянськ, Херсон) палеонтолог, відомий письменник-фантаст *І. Єфремов* (1907-1972), конв. 1982.

Здобували освіту в Україні: *Бардін І.* (1883-1960), металург, акад. АН СРСР, у 1910 р. закінчив Київський політехнічний інститут, у 1911-1929 рр. працював на заводах Півдня України, конв. 1983; *Зелінський М.* (1861-1953), хімік, закінчив Новоросійський університет (Одеса, 1884), марка 1961; *Фесенков В.* (1889-1972), астроном, акад. АН СРСР, закінчив Харківський університет (1911), де працював у 1923-1932 рр., конв. 1988; *Чирвінський П.* (1880-1955), геолог, закінчив Київський університет, вивчав мінеральні поклади Криму, Донбасу, конв., шт. — Перм, 07.11.1980. Дослідник Арктики, акад. АН УРСР, СРСР *Шмідт О.* (1891-1956) закінчив Київський університет (1913), марка 1966, 2 різних конв., шт. — Могильов (Білорусь), 30.09.1991, поштовий блок (Білорусь) 2001. *Щерба Л.* (180-1944), мовознавець, закінчив 2-гу Київську гімназію, конв. 1979.

За допомогою філателії відзначено ювілеї низки науково-дослідних інститутів України, про які частково згадано в попередній публікації. Більшість же ювілеїв відзначили установи, створені у ХХ сторіччі.

Сторіччя Державного Макіївського НДІ з безпеки робіт у гірничій промисловості відзначено конвертом 2007 року, Харківського державного НДІ



металургії — немаркованим конвертом 2001 року. Конверт 1991 р. засвідчив про 80-річчя Миронівського ордену Леніна НДІ селекції і насінництва пшениці ім. В. М. Ремесла. 75-річчя Інституту педагогіки АПН відзначено немарк. конв., шт. — Київ, 18.10.2001; Гравіметричної лабораторії — конв., шт. — Полтава, 07.04.2001; 70-річчя Інституту "Дніпрококс" — конв., шт. — Харків, 23.08.1999. (присвячено цьому інституту і конв. 1989 р.). Конвертом у 1985 р. відзначено 60-річчя Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. 50-річчю Інституту "Дондніпровуглемаш"

присвячено місцев. конв., шт. — Донецьк, 29.10.1993. Найширше філателія відзначила 50-річчя Інституту електрозварювання ім. Є.О Патона: конв. 1983, марка і конв. 1984, шт. — Київ, 04.01.1984, шт. — "Торжественное собрание, посвященное 50-летию Института электросварки имени Е.О. Патона", Київ, 17.05.1984.

Непоштові конверти були випущені Спілкою українських філателістів Німеччини до ювілею дат Українського вільного університету, які прикрашалися німецькомовними пам'ятковими поштовими штемпелями під час

зorganizованих у цей час філателістичних виставок: 45-річчя, Мюнхен, 16.11.1990., 50-річчя — Мюнхен, 10.11.1995.

Поштові конверти були присвячені Інституту надтвердих матеріалів (Київ, 1976, 1983), 1980-го року — Інституту "Дніпроелектро" (Запоріжжя) і Авто транспорту НДІ і проектному інституту (Київ), 1981 р. — Інституту теоретичної фізики (Київ), 1988 р. — Інституту гідробіології (Київ), 1996 р. — Мліївському НДІ Садівництва лісостепу України ім. Симиренка, 2008 р. — Кримській астрофізичній обсерваторії. Один із немаркованих конвертів нагадав про Інститут бжільництва ім. П. І. Прокоповича.

Немарковані конверти, пройшовши пошту, нагадали про українську Академію мистецтва і науки (Нью-Йорк), Українське товариство термінології (Нью-Йорк), Інститут українських студій при Гарвардському університеті.

Низка філателістичних випусків підтвердила участь науковців України в міжнародних наукових програмах: "Збереження полярних регіонів та льодовиків" (немарк. конв., 2 марки, шт. ПД — Київ, 18.03.2009) включно з 1-шою українською антарктичною експедицією (марка, шт. — Київ, 23.11.1996), створенням українського антарктичного центру "Станція "Академік Вернадський" (2 немарк. конв., шт. на Станції 65° 16' п.ш, 640 16' п.д.). Немарк. конв., німецько-українськомовний шт. (Відень, 18.05.2001) вказує на відзначення в Україні Міжнародного дня Чорного моря, немарк. конв., марка, шт. ПД (Київ, 10.03.200) — на членство України у Всесвітній металургійній організації.

В Україні часто відбувалися міжнародні конференції, зїзди, конгреси. Про деякі з них засвідчено у філателії: IX Міжнародний зїзд славістів (конв. шт. 1983), 71 — Міжнародний конгрес есперантистів (конв., шт. — Одеса, 18-25.07.1998), Міжнародна археологічна конференція (шт. — Севастополь, 26-30.10.1992), Міжнародна конференція з фізики високих енергій (місцев. конв., шт. — Київ, перевідна дата 15-25.07.1959), Міжнародний конгрес геронтологів (марка, немарк. конв. шт. — Київ, 27-07.07.1972), "Международный симпозиум, посвященный 150-летию опубликования П.Г. Соболевским первой в мире работы по порошковой металлургии" (конв. з портретом вченого, 1977), "IX Международная конференция МАРИВ" "Высокие давления в науке и технике" (конв., шт. — Київ, 12-17. 07.1987), на конверті зображено будівлю Інституту



надтвердих матеріалів АН УРСР); XV Рочестерська конференція (шт. — Київ, 26.08.1970); "Симпозіум № 138 Міжнародного астрономічного союзу "Сонячна фотосфера: структура, конвенція та магнітні поля" (конв. марков., місцевий, шт. — Київ, 19-20.05.1989); "Міжнародна конференція "КАМАК-99" — Комети. Астероїди. Метеорити. Метеори. Астрономи. Кратери." (немарк. конв., марка "Зоряні рани землі. 400 млн. років Іллінецькій астроблеми", шт. — Вінниця, 26.09-01.10.1999); XII Міжнародний конгрес із бджільництва "Апіславія" (немарк. конв., шт. — Київ, 14-16.05.1998); аналогічний XVI конгрес (Київ, 2008; конв. 2008); Міжнародна науково-практична конференція "Актуальні питання регулювання у сфері телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом" (конв., шт. — Київ, 18-20.05.2010). Відбулася "Международная научно-практическая конференция, посвященная 125-летию со дня рождения Н.Д. Крупской" (шт. — Горлівка, 24-25.02.1994). Про "Первый Всесоюзный съезд инженеров-геологов, гидрологов, геокриологов" засвідчив конверт 1988 р. (шт. — Київ, 10-14.10.1988), про конференцію "Фізика місяця та планет" — шт. — Харків, 04-10.06.1994. Проведення 2-ї (Львів, 19-21.11.1992), 3-ї (Львів, 02.-05.11.1993), 4 -ї (Львів, 10-12.11.1994) геральдичних конференцій підтвердили оригінальні пам'яткові штемпелі, а також 2-го зльоту геральдистів України (шт. — Донецьк, 21-23.05.1993). Наукові кадри, які забезпечують потенціал проведення наукових форумів в Україні, готуються у вищих навчальних закладах. Про деякі з них, створені в минулих століттях, згадано й описано їх відображення у філателії в попередніх публікаціях.

Гірничим інститутам присвячено

конверти 1970 (Дніпропетровськ, ім. Артема), 1972 (Кривий Ріг) років.

Із Київських вищих навчальних закладів філателія відзначила Національний економічний університет ім. В. Гетьмана (конв. 206, шт. — Київ, 16.11.2006; 100-річчя); "Київський орден Трудового Червоного Прапора інженерно-будівельний інститут" (конв. 1980, конв., шт. — Київ, 17.04.1990, 60-річчя; листівки 1975, 1980); "Київський орден Трудового Червоного Прапора інженерів цивільної авіації ім. 60-річчя утворення СРСР" (конв. 1983). Конвертом 1990 р. відзначено 60-річчя "Харківського ордену Леніна авіаційного інституту ім. М. Є. Жуковського".

Із філателістичних випусків знали і знаємо про існування в Одесі Інституту інженерів морського транспорту (конв. 1980, 50-річчя), нині — Одеської національної морської академії (немарк. конв., шт. — Одеса, 07.06.2004; 60-річчя); Електротехнічного інституту ім. О.С. Попова (конв. 1974), про нього ж під назвою Українська державна академія зв'язку ім. О.О. Попова (конв., шт. — Одеса, 08.09.2000, 70-річчя), і про неї ж в статусі Національної академії зв'язку (конв., шт. — Одеса, 09.09.2005, 75-річчя); Інституту народного господарства (конв. 1971, 80-річчя),

Про "Український інститут інженерів водного господарства" згадано конвертом 1969 року, про Миколаївський корабельний інститут ім. адмірала С.О. Макарова — конвертом 1990 р. (70-річчя).

Про ВНЗ Дніпропетровська нагадують конв. 1965, 1975 рр. (Інститут інженерів залізничного транспорту), 1990 р. (цей же інститут — ім. М. І. Калініна); 1964 р. (Металургійний інститут), 2001 р. (Фізико-технічний інститут Дніпропетровського університету,

50-річчя), 1976 р. (Інженерно будівельний інститут).

Із львівських ВНЗ філателія вшанувала Українську академію друкарства (конв., шт. — Львів, 04.10.2005, 75-річчя), Лісотехнічний університет (немарк. конв., шт. — Львів, 23.09.-01.10.1995, 50-річчя), Академію мистецтв (конв. 1996, 50-річчя).

Вищим навчальним закладам сільськогосподарського профілю у філателії згадано інститути в Житомирі (конв. 1962), Кам'янці-Подільському (конв. 1971), в Херсоні (ім. О.Д. Цюрупі, конв. 1974; немарк. конв. 2003 — Херсонський державний аграрний університет ім. О.Д. Цюрупі), в Білій Церкві (конв. 1971; конв. 2005 — Державний аграрний університет).

Найчастіше на поштових конвертах зображено будівлі педагогічних інститутів: Вінниця (конв. 1970, Педагогічний інститут ім. М. О. Островського; конв. 2001 — Державний педагогічний університет); Кіровоград (конв. 1964, Педагогічний інститут ім. О.С. Пушкіна); Київ (конв. шт. — Київ, 15.07.1990, 70-річчя; Педагогічний інститут ім. М.О. Горького); Миколаїв (конв. 1998); Дрогобич (конв. 2000, Педагогічний університет ім. І. Франка), Луганськ (конв. 1963, Педагогічний інститут ім. Т.Г. Шевченка; конв. 1974; немарк. конв., шт. — Луганськ, 01.10.1998; 75-річчя); Чернігів (Педагогічний інститут ім. Т. Г. Шевченка; конв. 1966, 50-річчя; 1980; 1986 — 70-річчя)

Закладам навчання нижчого рівня також присвячена низка філателістичних випусків. Це — конверти, пам'яткові штемпелі, які нагадують про гімназії, загальноосвітні спеціалізовані середні заклади.

100-річчя Рогатинської гімназії ім. Володимира Великого відзначено конвертом і шт. — Рогатин Івано-Франківської обл., 30.09.2009; Теробовлянської гімназії — немарк. конв., шт. — Теробовля Львівської обл., 28.10.2007.

Будівлі середніх шкіл : Вінниця — СШ №22 (конв. 1962), Сімферополь — СШ №39 (конв. 1967), Ужгород — СШ ім. Т. Г. Шевченка (конв. 1976), Тернопіль — СШ №3 (конв. 1968), с. Королець Тернопільської обл. — школа-інтернат (конв. 1972), м. Олександрівськ (з 1921 — Запоріжжя) — школа-хутір глухонімих дітей. (немарк. конв. 2003, 100-річчя). Про спеціалізовані технікуми різних міст: кооперативних — м. Хмельницький, конв. 1969; Чернігів — конв. 2002; електротехнікум — Харків, немарк. конв., шт. — Харків, 28.10. 2000, 70-річчя); гірничий — Дніпропетровськ, конв. 1962; заліз-



ничного транспорту — Сімферополь, конв. 1967; будівельний — Кривий Ріг, немарк конв., 2003; судномеханічний ім. адм. Ушакова — Херсон, конв. 1964. Коледжі зв'язку існують у Києві (конв., шт. — Київ 07.02.1997, 50-річчя), Львові (шт. Львів, 27.05.1995, 50-річчя). У Харкові — Коледж Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій (немарк конв., шт. — Харків, 28.10.2005; 75-річчя), в Одесі — Середня спеціалізована музична школа-інтернат ім. проф. П.С. Столярського (немарк конв., шт. — Одеса, 12.10.2008, 75-річчя); в Чернігові — Військове авіаційне училище льотчиків (немарк конв., шт. — Чернігів, 04-05.08.2001).

Серед великого вчительсько-педагогічного загалу було немало видатних особистостей, які поєднували педагогічну діяльність з діяльністю в інших сферах культурної, громадської діяльності. Серед них: *О. Барвінський* (1847-1927) — і педагог, і видатний громадський діяч в Галичині (немарк. конв. 1997), *Д. Лукіянович* (1873-1965) — письменник і вчитель, директор (1917-1919) вище згаданої Рогатинської гімназії (конв. 1998), *Пачовський В.* (1878-1942) письменник і педагог (немарк. конв., шт. — Берегово, Ужгород, Золочів Львівської обл. 12.01.2003). Видатним педагогом був *Лубенець Т.* (1855-1936) конв. 2004. Життєвий і творчий подвиг залишив у пам'яті людей, в історії *Єрошенко В.* (1889-1952), тифлопедагог, поліглот, письменник (конв. 2003).

Найвідомішим в Україні педагогом 1920-30-х рр., погляди якого відповідали панівній тоді державній ідеології, був *Макаренко А.* (1888-1939), вшанований у філателії виданнями поштових марок (1962, 1988), конвертів з портретом (1963, 1978, 1987, 2008); пам'ятковими штемпелями (Москва, 13.03.1963; Білопілля Сумської обл., 13.03.1988; 12.03.2008) конв із зображенням пам'ятника в Сумах (1978, скульпт. *Я. Красножон*). У післявоєнні роки популярним своїми поглядами, своєю діяльністю був педагог, Герой Соціалістичної Праці *В. Сухомлинський* (1918-1970), якому

присвячено випуск конвертів 1988 (портрет двох відтінків), 1998 рр., немарк. конв., шт. — Київ, Кіровоград, 28.09.2003; конв. 2008.

Українці-філателісти Канади видали конверт в честь педагога, видавця *І. Данильчука* (1900-1942).

Велику роль у розвитку науки, освіти відіграють бібліотеки. Будівля "Центральної ордену Леніна наукової бібліотеки АН УРСР" зображена на конв. 1979 р., сучасна "Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського" — на конв. 2008 р. Про одну з наукових бібліотек України згадано на конв. 1986 р. — Харків, бібліотека ім. В.Г. Короленка. У XXI ст. частина бібліотек значаться обласними універсальними: Закарпатська (місцев. конв., шт. — Ужгород, 28.09.1995), Запорізька ім. О. М. Горького (конв. 2004), Хмельницька ім. М. Островського (100-річчя; конв. 2001), Чернігівська ім. В. Г. Короленка (конв. 2002). У Донецьку Обласна бібліотека ім. Н. К. Крупської (конв. 1968), у Севастополі — Бібліотека ім. Л.М. Толстого (конв. 2002). Конверти 1960, 1973 рр. представляють Обласну дитячу бібліотеку Станіслава — Івано-Франківська, немарк. конв. 2009 р. — "Київську обл. бібліотеку для дітей" (100-річчя).

Свого часу певну освітню роль відігравали "Будинки техніки": Волошиловоград (конв. 1970), Луганськ (конв. 1962), Львів (конв. 1969). Дивна послідовність років Ворошиловоград — Луганська на конвертах Пошти СРСР.

Не другорядну роль у розповсюдженні досягнень науки, в освіті відіграє преса. Одним із продуцентів преси є поліграфічний комбінат "Україна", який у 1999 р. відзначив 20-річчя (конв., шт. — Київ, 15.10.1999), далі — 25-річчя (конв. 2004), і 30-річчя (конв., шт. — Київ, 29.10.2009). Свого часу засвідчено існування видавництв "Вільна Україна" (Львів, конв. 1978), "Збруч" (Тернопіль, конв. 1988), "Поділля" (Хмельницький, конв. 1989).

По-різному склалися долі газет "Радянська Україна" (конв. 1988, 70-річчя), "Комсомольське знамя" (орган ЦК ЛКСМУ, конв. 1988, 50-річчя), "Правда України" (конв., шт. — Київ, 01.01.1998, 50-річчя), "Сільські вісті" (конв., шт. — Київ, 09.03.1990, 70-річчя), "Вечірній Київ" (шт. — Свято газети "Вечірній Київ", Київ, 11.09.1988, 09.09.1990), "Молодь України" (конв. 1975, 50-річчя), "Зоря Полтавщини" (10000 - не число, шт. — Полтава, 03.08.1965), "Кочегарка" (місцев. конв., шт. — "75 лет городской газете "Кочерга", Горловка, 01.02.1994). Відзначено 150-річчя виходу першого числа газети "Зоря галицька" (конв. 1998), "70-років від виходу журналу "Український філателіст" (шт. — Львів, 30.01.1995). Філателія відзначила 100-річчя від дня народження видатного видавця, громадського діяча Галичини *І. Тиктора* (1896-1982) — місцев. конв., шт. — Львів, 06.07.1996. Централізація управління пресою минулого століття, її ідеологією реалізовувалося через прес-центри. Один з них (Донецьк) — на конв. 1975 року.

Сприяють поширенню знань, зацікавлені до них планетарії ("50 років Київському планетарію", конв., шт. — Київ, 24.03.2002), громадсько-наукові товариства (товариство "Бойківщина" — немарк. конв., шт. — Дрогобич 09.10.2002, 75-річчя; Тернопільська Асоціація Нобелівських студій, місцев. конв.).

Філателія дає широке уявлення про спектр наукових напрямків і спеціальностей, про діячів науки, про мережу освіти різних рівнів в Україні ХХ ст. Життєва доля деяких науковців, найменування і статус наукових та освітніх закладів, представлених у філателії, відтворюють історію, яку довелося пережити українцям наприкінці другого тисячоліття.